

dorpje in de buurt van Madrid te ontzetten. In april 1937 vertrekken zowel Vera als Lya met een groep van 27 Belgische vrijwilligsters naar Spanje om daar als verpleegsters te gaan werken. Allemaal Joodse vrouwen uit Oost-Europese families. Lya overleefde de oorlog, het lot van Vera – die actief was in de verzetsorganisatie Die Rote Kapelle – is onbekend. In 2015 gaat Sven Tuytens in Spanje op zoek naar het graf van Piet Akkerman. Hij krijgt weinig medewerking en concludeert: ‘Om iemand als Piet Akkerman te herdenken is in Spanje nog steeds veel politieke moed nodig.’ Zie ook ‘Las mamas belgas’, de documentaire die Tuytens maakte op <https://www.youtube.com/watch?v=BÉyBPeGeFeo>.

Yvonne Scholten, spanjestridders.nl

Bart Funnekotter, *De hel van 1812. Nederlanders met Napoleon op veldtocht naar Rusland* (Amsterdam: Prometheus, 2015) 336 p. ISBN 978-90-351-3950-3

‘De grootste ramp uit de Nederlandse militaire geschiedenis’. Zo staat de Russische veldtocht op de achterflap van Bart Funnekotters in 2015 verschenen boek *De Hel van 1812* omschreven. Of deze daadwerkelijk als zodanig bestempeld kan worden, dáár valt over te twisten, maar dat deze voor het merendeel van de betrokkenen een rampzalige afloop kende staat buiten kijf. Napoleons *Grande Armée* telde bijna 500.000 manschappen, waaronder circa 15.000 Nederlanders. Hiervan keerden er in december 1812 slechts ongeveer 500 terug (299). Eén daarvan was Willem Funnekotter, voorvader van de auteur. Zijn verhaal mondde in 2012 uit in een artikel in het *NRC*.²⁹⁸ Het hier besproken boek vormt hierop het vervolg. Funnekotter treedt hiermee in de voetsporen van Jaap de Moor²⁹⁹ en Marco van der Hoeven³⁰⁰ die zich in het verleden richtten op de belevenissen van Nederlandse militairen in respectievelijk Spanje en de Duitse gebieden. Door zijn aandacht te richten op dit derde belangrijke strijdtoneel vult Funnekotter een belangrijke lacune in de historiografie.

De auteur volgt de Nederlanders vanaf hun inlijving bij het Franse leger tot aan de uiteindelijk rampzalige terugtocht uit Rusland. Hij baseert zich hiervoor op deels niet eerder gepubliceerde brieven, memoires en dagboek aantekeningen van

²⁹⁸ <http://www.nrc.nl/handelsblad/2012/06/21/een-rotterdammer-op-heltocht-voor-napoleon-116367>.

²⁹⁹ J. de Moor en H. Ph. Vogel, *Duizend miljoen maal vervloekt land. De Hollandse Brigade in Spanje 1808-1813* (Meulenhoff, Amsterdam, 1991).

³⁰⁰ M. van der Hoeven, *Van de Weser tot de Weichsel. Het leger van het Koninkrijk Holland en de Duitse veldtochten van Napoleon 1806, 1807 en 1809* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1994).

een kleine groep manschappen en officieren. Zij worden zoveel mogelijk zelf aan het woord gelaten. Het resultaat is een goed geschreven, aangrijpend en zeer persoonlijk verhaal over verlies, angst, honger en overlevingsdrang.

Funnekotter is zich bewust van de notoire onbetrouwbaarheid van bovengenoemde egodocumenten. Hij heeft deze daarom met de nodige voorzichtigheid gehanteerd. Zo heeft hij de veelheid aan persoonlijke observaties zoveel mogelijk getoetst aan andere, onpersoonlijke archiefbescheiden. Hiermee heeft de auteur dit probleem grotendeels ondervangen. Dat Funnekotter hiermee niet kon voorkomen dat er mogelijk een enigszins vertekend beeld ontstaat vanwege de beperkte beschikbaarheid van bronnen van de hand van 'Jan Soldaat' is begrijpelijk. Het gros van de beschikbare egodocumenten is afkomstig van officieren. Lieden die met name in de eerste fase van de veldtocht de vruchten konden plukken van hun rang. Zij ontvingen een hoger soldij en werden vaak onder betere omstandigheden ingekwartierd. Een enkeling had zelfs het genoegen een maaltijd te delen met een aantal van de hoogste bevelvoerders van de *Grande Armée*, zoals generaal Jean-Baptiste Dumenceau, die, hoewel beledigd omdat de maarschalk hem niet leek te herkennen van een eerder treffen, mocht aanschuiven bij Lous-Nicolas Davout. De eerste fase van de veldtocht had voor de gemiddelde soldaat een veel minder rooskleurig karakter. Maar de aanvankelijk geprivilegieerde positie van de officieren behoeft hen uiteindelijk niet voor de onvoorstelbare ellende die de aftocht met zich meebracht.

Funnekotter weet over het algemeen een prettige balans te vinden tussen micro- en macroniveau. De grote strategische gebeurtenissen vormen vaak slechts de achtergrond, het kader waarbinnen de verschillende hoofdpersonen zich bewegen. Hoewel de auteur daarmee het relaas dicht op de persoon brengt, heeft dit wel het nadeel dat het grotere geheel soms toch iets uit het oog wordt verloren. De voortdurende wisseling van perspectief en de lange reeks van opeenvolgende eenheden en troepenbewegingen vergen daardoor wel de nodige oplettendheid van de kant van de lezer.

Funnekotter richt zich op de Nederlanders, niet op de veelheid aan andere nationaliteiten waaruit de massale invasiemacht bestond. Omdat hij in ruime mate gebruik maakt van de getuigenissen van Franse, Duitse én Russische militairen óver de Nederlanders voorkomt de auteur echter een al te 'Hollandocentrische' opzet. Hoewel de titel slechts betrekking heeft op de Nederlanders, heeft Funnekotter zich zeker niet tot *in extremis* door nationaliteit laten leiden.

In zijn laatste hoofdstuk brengt de auteur een zeer interessant onderdeel voor het voetlicht: de rekening. Hiermee beperkt hij zich niet tot de Russische veldtocht zelf, maar beschrijft hij ook de nasleep. Zo heeft Funnekotter ook aandacht voor de belevenissen van de Nederlanders die het ongeluk hadden in Russisch krijgsgevangenschap te belanden. Hun lot was wisselend. Velen konden pas na de val van

Napoleon in de inmiddels bevrijde Nederlanden terugkeren. Anderen wachtten deze gebeurtenissen niet af en traden in dienst van het Russisch-Duits Legioen, waarmee zij een aandeel hadden in de bevrijding van het vaderland. Veel van de officieren zouden nooit in Russische dienst treden. Hun eed belette hen afstand te doen van Napoleon. Nadat zij hier door zijn abdicatie van waren ontslagen, namen verschillende officieren dienst in het nieuwe leger van de soeverein vorst, later koning Willem I. Sommige Nederlanders bleven echter tot het bittere einde aan Franse zijde vechten. Tijdens de slag bij Waterloo op 18 juni 1815 zouden nog vele oude strijdmakkers tegenover elkaar staan.

Resumerend, met *De Hel van 1812* heeft Funnekotter een boeiend en aangrijpend werk afgeleverd. In zijn opzet een 'recent, toegankelijk geschreven overzichtswerk' te produceren is hij zeker geslaagd. Zijn boek vormt een mooie en waardevolle aanvulling op eerdere werken over de strategische en tactische aspecten van Napoleons invasie van Rusland. Dat Funnekotter naar eigen zeggen geen nieuwe, grootse visie heeft willen presenteren – en dit inderdaad niet heeft gedaan – doet hieraan absoluut geen afbreuk.

Jelmer Rotteveel, Universiteit Leiden

Hannah Greig, Jane Hamlett and Leonie Hannan, *Gender and Material Culture in Britain since 1600* (London/New York: Palgrave Macmillan, 2016) 165 p. ISBN 978-1-137-34064-1

'The last twenty years have seen a groundswell in historical studies that draw connections between gender and material culture'.³⁰¹ Met deze ene zin geven de auteurs meteen zelf aan dat dit volume geen nieuw onderzoeksterrein zal ontginnen. Het boek wil geen exhaustieve studie zijn van de relatie tussen gender en materiële cultuur, maar wil net vernieuwend zijn door nieuwe, innovatieve onderzoeksmethodologieën en invalshoeken te presenteren aan de hand van wat de editors een reeks methodologische casestudy's noemen. Het volume is vooral bedoeld als een handleiding voor studenten die zich voor het eerst op het terrein van gender- en materiële cultuur studies willen begeven. In elke bijdrage vindt de lezer tips & tricks terug over bronnenkeuze en mogelijke onderzoeksstrategieën. In overeenstemming met heel wat recente studies in het domein, beperkt de geografische focus van het boek zich tot één regio, met name Groot-Brittannië. Chronologisch loopt het wel uit van de vroegmoderne periode over de achttiende en negentiende eeuw tot en met de tussenoorlogse jaren 30.

301 Greig, Hamlett and Hannan, 'Introduction': *Gender and Material Culture*, 8.